

Pamuk Nurdan GÜMÜŞTEPE

Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye
(nurdangumustepe@gmail.com) <https://orcid.org/0000-0002-6250-5384>

**TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM
YÖNTEMİ: “MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ”^{1*}**

Öz: Anonim Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olarak kabul edilen mâni, tarih boyunca hem Anadolu’da hem de Anadolu dışındaki Türk coğrafyasında yaygın olarak kullanılmıştır. Mâniler halk kültürüne ait diğer ürünler gibi; Türk insanının yaşantısına, değerlerine, dünya görüşüne dair pek çok ipucunu bünyesinde barındırır. Daha ziyade kadınlar tarafından icra edildiği görülen mâni söyleme geleneği, Türk kadın yaşamına ait çeşitli kesitlerde ortaya çıkan ve özel bir iletişim işlevini de yüklenen bir üründür. “Mâni tipi iletişim” olarak da isimlendirilebilecek olan bu özelliği sayesinde kadın icracılar tarafından çağlar boyunca kendisini ifade etmede bir yöntem olarak seçildiği görülmüştür. Bu çalışmada, Türk coğrafyasının çeşitli bölgelerinden örnek olarak seçilen mânilerin, Türk kadını için ne çeşit bir iletişim işlevi barındırdığı, daha ziyade hangi duygu ve düşünceleri ifade etmede bu türün kullanıldığı incelenmiştir. Genç bir kızın evlilik konusundaki eğilimini veya tercihini, evladını askere uğurlayan bir annenin ona olan özlemini, gelin-kaynana, karı-koca gibi ikili ilişkilerde yaşanan çeşitli sıkıntıları, zorlu yaşam koşullarında kadın olarak baş ettiği hususları, talihsizliklerini, onu güldüren eğlendiren konuları ve daha pek çok durumu ifade etmek için Türk kadınının en çok kullandığı iletişim yönteminin “mâni söyleme geleneği” olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda toplum içinde kimi zaman çeşitli kısıtlamalara uğrayan kadınların, sözlü kültüre ait bir ürün olan mâniler yolu ile kurduğu iletişimin halk edebiyatı ürünlerinin işlevselliğini de ortaya koyduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kültür, İletişim, Mâni, Kadın, İfade yöntemi

¹ Bu çalışma IX. Uluslararası Balkanlarda Türk Kadını Sempozyumu / 2-5 Eylül 2018 Köstence/Romanya’da yalnızca sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

*Geliş Tarihi: 15 Ağustos 2024 – Kabul Tarihi: 3 Eylül 2024

Date of Arrival: 18 July 2023 – Date of Acceptance: 3 September 2024

Келген күні: 18 шілде 2023 ж. – Қабылданған күні: 3 қыркүйек 2024 ж.

Поступило в редакцию: 15 августа 2024 г. – Принято в номер: 3 сентября 2024 г.

DOI: 10.59358/ayt.1534110

Pamuk Nurdan GÜMÜŞTEPE

Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Zonguldak, Turkey
(nurdangumustepe@gmail.com) <https://orcid.org/0000-0002-6250-5384>

**A METHOD OF COMMUNICATION FOR TURKISH
WOMEN IN HISTORY: “THE TRADITION OF
TELLING MANI”***

Abstract: The mani, which is regarded as the smallest form of poetry of the anonymous Turkish folk poetry, has been widely used throughout history, both in Anatolia and Turkish regions outside of Anatolia. Like other products of folk culture, mani contains many clues about the life, values and world view of the Turkish people. The tradition of composing and reciting manis, which is predominantly observed to be practiced by women, emerges in various aspects of Turkish women's lives and carries a special communicative function. Thanks to this feature, which can also be called a “type of mani communication”, it has been observed that women performers have chosen it as a method to express themselves throughout ages. This study examines the communicative functions that manis, selected from various regions of the Turkish world, serve for Turkish women, and the emotions and thoughts that this genre primarily expresses. It has been determined that the “mani recitation tradition” is the most frequently used method of communication for Turkish women to express a wide range of situations, including a young girl's inclination or preference for marriage, a mother's longing for her son sent off to military service, and the various difficulties experienced in relationships, such as those between a bride and her mother-in-law or between husband and wife, the challenges women face in harsh living conditions, their misfortunes, and the topics that amuse and entertain them. In this context, it has been seen that the communication established by women, who sometimes faced various restrictions in society, through manis, which are a product of oral culture, also reveals the functionality of folk literature works.

Keywords: Culture, Communication, Mani, Woman, Expression method

---

*This work is an expanded version of the paper that was presented orally at the IXth International Symposium on Turkish Women in the Balkans, held in Constanta, Romania, on September 2-5, 2018.

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan itibaren toplumsal bir varlık oluşunu çevresindekilerle kurduğu iletişime borçludur. İletişim terimi kavramsal olarak açıklanırken birçok farklı tanımda bulunmak mümkündür. TDK Sözlüğünde ilk anlamı; “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon” (Akalin vd., 2011, s. 1173) şeklinde aktarılan iletişim, birçok filozof ve araştırmacının da üzerine düşündüğü ve tanım geliştirdiği bir kavram olmuştur. Örneğin; Eflatun için iletişim, insan düşüncelerinin birtakım sembollere dönüştürülmesi anlamına gelirken Aristo ise aynı kavramı, söz söyleme sanatı ve ikna etmenin bütün uygun anlamları olarak tanımlar (Geçikli, 2013, s. 253).

İletişim kavramı günümüzde birçok disiplinin araştırma alanına girmesi nedeniyle farklı disiplinlerde çalışan araştırmacılar tarafından da tanımlanmıştır. Amerikalı sosyolog Charles Cooley’e göre “iletişim; insan ilişkilerinin, içinden geçerek var olduğu ve geliştiği mekanizma anlamına gelir. İnsan ilişkilerinin var olduğu ve geliştiği mekanizmalar özellikle beyindeki bütün semboller ve bu sembolleri mekân içinde iletme ve zaman içinde koruma yollarıdır” (Erdoğan, 2011, s. 59). Bu konuda geliştirilen bir diğer tanıma göre ise “İletişim, insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişime uğrayan insana özgü bir olgudur” (Oskay, 2011, s. 1). “Masterson, Beebe ve Watson’a göre iletişim; sayesinde dünyayı anlamlı kıldığımız ve bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız insani bir süreçtir. İletişim, duygu, düşünce, tutum ve kanaatlerin sözlü ve sözsüz semboller aracılığıyla göndericiden alıcıya iletilmesi; alıcının da bunları biyolojik ve psiko-sosyal süreçlerden geçirerek tekrar göndericiye geri iletmesi sürecidir” (Geçikli, 2013, s. 255). Sonuç olarak farklı disiplinler farklı tanımlar getirse de insana özgü bir olgu olarak iletişim; bireyin duygu ve düşüncelerini diğerlerine açıklama, belirtme sürecidir. İnsanın varoluşsal anlamda iletişimi ise ikiye ayrılabilir. Bunlardan ilki insanın kendisiyle iletişimi, ikincisi ise insanın diğer insanlarla iletişimidir. Bu çalışmanın konusu olan “mâni tipi iletişim” de insanın diğer insanlarla kurduğu iletişimin ürünüdür.

Esasında insanların iletişim ihtiyacının temelinde kendini anlatmak, ifade etmek, karşındakini anlamak, diğerlerini etkilemek ve ikna etmek arzusunun olduğu söylenebilir. Bu, bireylerin toplumsallaşması için mutlak gerekliliklerden biridir (Keskin, 2012, s. 3). Birey, özellikle çevresindeki diğer insanlarla kurduğu iletişimi en başta “sözlü iletişim” dediğimiz iletişim yöntemine borçludur. Konuşma yoluyla gerçekleştirilen bu iletişim sayesinde insanoğlu sözlü iletişim vasıtasıyla sözlü kültürün oluşmasını

sağlamış ve aslında kendisini ifade ederken kültürel olguları da meydana getirmiştir. Bu noktada sözlü iletişim ve sözlü kültür ilişkisine değinmek gerekir.

İnsanlar, binlerce yılda süreç hâlinde duygularını, düşüncelerini, söylemek istediklerini karşısındakine sözlü iletişimle aktarmışlardır. İletişimin süreç niteliğini öne çıkaran bir tarafı da toplumsal ve kültürel oluşudur. Sözlü iletişim neticesinde ortaya çıkan "sözlü kültür" bunun en önemli örneğidir. Sözlü kültür, insanoğlunun bugün dahi yaşatageldiği pek çok anlatının kökenini açıklayan temel kavramdır. İnsanlar sözle kurdukları iletişim sayesinde kültürü aktarmış, bu da sözlü kültür dediğimiz kavramın doğmasına ve aktarılmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla kültürün yaratımı da aktarımı da iletişim sayesinde gerçekleşmiştir demek mümkündür. Bu iletişimin yazı ve matbaa öncesi sözlü şekilde aktarılması "sözlü kültür" geleneğine sahip toplumlara meydana getirmiştir. Walter J. Ong, "Sözlü ve Yazılı Kültür" isimli çalışmasında, yazı ve matbaa kavramlarının henüz otaya çıkmadığı ve iletişimin sadece konuşma dilinden oluştuğu bu kültürleri "birincil sözlü kültür" olarak nitelendirir (Ong, 2014, s. 23). Sözlü iletişim sayesinde oluşturulan birincil sözlü kültür dediğimiz kavram ise toplumların kendisini ifade ederken meydana getirdiği pek çok edebi türe de ev sahipliği yapar. Sözlü kültüre sahip toplumlarda insanoğlunun sözlü iletişim sayesinde aktarageldiği ve kendisini ifadede en çok kullandığı eserler olan halk bilimi ürünleri bu sayede oluşmuş, gelişmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle halk edebiyatı başlığı altında ele aldığımız bu edebî verimler, insanın kendisini ifade etmede ve çevresiyle iletişim kurmasını sağlamada binlerce yıldır büyük bir rol üstlenmiştir.

Konuşma yoluyla kurulan sözlü iletişimde iletilerin en önemli özelliği, sözlü kültürün etkisiyle nesiller boyunca aktarılabilmeleridir. Sözlü kültür ürünü olan; masallar, efsaneler, türküler, ninniler, mâniler, atasözleri gibi halk kültürünün yansıtıcısı olan folklorik eserler, sözlü iletişimin yaygın şekilde kullanımı sonucu yüzlerce yıllık kültürel birikimin kuşaklar arasında aktarılması yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır (Çalışır & Uncu, 2018, s. 10). Neticede halk edebiyatının temel yapı taşı hükmündeki bu eserler hem sözlü iletişim sayesinde günümüze kadar aktarılagelmiş hem de uzun yıllar insanların birbiri ile iletişiminde duygularını, düşüncelerini karşı tarafa aktarmaya aracı olma vazifesi görmüşlerdir.

Sözlü kültür ürünü olan halk edebiyatı verimlerinden özellikle bir kısmı, daha ziyade kadınlar tarafından daha sık anlatılma/söylenme özelliği ile ön plana çıkarlar. Ninniler, masallar, ağıtlar ve mâniler bu durumu örnekleyen eserlerdir. Kadınların bu türleri daha fazla icra etmesinin nedeni ise hem toplumumuzdaki cinsiyet rolleri ile hem de evrensel anlamda

kadının toplumdaki konumlanışı ile ilgilidir. Söz konusu türlerin kadınlar tarafından daha sıklıkla söylenmesini açıklayabilmek için kadının Türk toplumundaki konumuna da değinmek gerekir.

Tarih boyunca tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da kadının konumu çağlara, devletlere, inançlara göre şekillenmiş ve değişmiştir. Türklerin İslamiyet öncesi yaşam biçimine dair günümüze ulaşan kaynaklarda kadının büyük oranda erkeklere denk bir konumda olduğu görülmektedir. Bu husus destanlarda, mitlerde, efsanelerde, hikâyelerde, Orhun Yazıtlarında ve Dede Korkut Kitabı'nda geçen kadın tipleriyle de desteklenmektedir (Köksel, 2012, s. 11). Elbette İslamiyet'in etkisi ile kültürümüzde kadının toplumsal hayattaki yeri bir hayli farklılık göstermeye başlamıştır. Gökalp'in deyimi ile İslamiyet'ten önce Türklerde kaç-göç ve harem gibi usuller bulunmazdı (1976, s. 322). Elbette bu değişimi yalnız İslamiyet'in kendisine bağlamak doğru değildir. Yeni din, yeni bir kültürü de beraberinde getirmekle birlikte, dinin bazı hususlarının yanlış yorumlanıp uygulanmasını da beraberinde getirmiştir (Köksel, 2012, s. 14). Anadolu'ya yerleşilen ilk dönemlerde tekke ve zaviye sahibi olan Ahi Ana, Kız Bacı, Sakari Hatun gibi isimlerin olduğu, sosyal hayat düzeni içerisinde kadınların da aktif bir rol oynadığı bilirse de özellikle 16. yüzyıldan sonra Arap ve Batı kültürünün etkisi ile Cumhuriyet'e kadar (Kaplan, 2023, s. 4) devam edecek olan kadının kamusal alanda daha geri planda kaldığı bir dönem başlamıştır. Cumhuriyetle birlikte yeniden kamusal alanda söz sahibi olmaya başlayan kadınların, uzun yıllar boyunca kurdukları iletişimde daha dolaylı anlatım yöntemi olan sözlü kültür ürünlerine başvurdukları tespit edilmiştir. Kimi zaman bir halıya dokunan desenle kendisini ifade eden kadınlar kimi zaman da bunu mâni, ninni ve ağıt gibi halk edebiyatının sözlü ürünleri ile gerçekleştirmişlerdir. Türk kadınları tarafından kendilerini ifade eden en sık kullanılan halk edebiyatı verimlerinden birisi de mânilerdir.

Anonim Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimi olarak kabul edilen mâni, tarih boyunca hem Anadolu'da hem de Anadolu dışındaki Türk coğrafyasında en yaygın şekil olarak kullanılmıştır. Köprülü'nün ifadesiyle Kutadgu Bilig'den itibaren klasik edebiyatımızda dahi etkili olan genellikle yedi heceli ve dört mısralı bu şekil, halk edebiyatımızın en eski ve umumi şeklini oluşturmaktadır (Dizdaroğlu, 1969, s. 54; Köprülü, 2009, s. 293). Mâni sözcüğü Anadolu'da ve muhtelif Türk boylarında farklı kelimelerle karşılaşılır. Denizli'de “mana”, “deyişleme”, Urfa'da “meâni” (kadınlar), “hoyrat” (erkekler), Erzincan'da “ficek” denilen mâniler, Türk dünyasında ise çok daha farklı isimlerle anılmaktadır. Azerbaycan'ın muhtelif bölgelerinde “bayatı, mani, meni, mahnı, mahna”, Başkurlarda “şiğir törö”, Irak Türklerinde “hoyrat, horyat, koyrat”, Çuvaşlarda “savra yurri”, Kırım

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ : “MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ”

Türklerinde “çing, çinik, çinig, cır”, Özbeklerde “aşule, koşuk, törtlik”, Kırgızlarda “tört sap”, Kazaklarda “aytıspa, gayım öleñ, ölen türü”, Tatarlarda “şiğir töri”, Nogaylarda “şın/çın”, Türkmenlerde “rubayı, rubağı”, Uygurlarda “törtlik”, Yugoslavya Prizren’de yaşayan Türklerde ise “martifal” kelimeleri mâni karşılığında kullanılmaktadır (Kaya, 2010, s. 476). Türk dünyasının hangi bölgesinde hangi isimle kullanılmış olursa olsun mânilerin en önemli özelliği daha ziyade kadınlar tarafından icra edilmeleri ve Türk toplum yaşantısına dair izler taşımasıdır. Mâniler de halk kültürüne ait diğer ürünler gibi; Türk insanının yaşantısına, değerlerine, dünya görüşüne dair pek çok ipucunu içeriğinde barındırması noktasında dikkat çeker.

Mânilerdeki günlük yaşam, son derece doğal bir ortamdır. Onlarda günlük yaşamın hemen her alanından söz edilir. İnsani haller, mânilerde fazla süse gerek duyulmadan anlatılır. Kişilerin birbirini beğenmesi, yermesi, âşık olması veya nefret etmesi, çaresizliği, alkışları veya kargışları, hüznü veya sevinci, iş ve meslek ortamları, öğütleri, ümitleri gibi son derece insani duygu ve durumlar mânilerin içeriğini oluşturabilir. Bütün bunlar mâni aracılığıyla paylaşılırken dil sanata dönüştürülür. Bu sanat; fantezilerin, ütopyaların değil, gerçek yaşamın kendisini yansıtır. Sevgili gerçek yaşamdan biridir. Mekân bir o kadar gerçekçidir. Etrafında gördüğü her ne ise mânici onu dizelere taşır (Önal, 2007, s. 16-17). Mâni söyleyen kişiler olarak tanımlanabilecek mânici kelimesiyle ilgili olarak dikkat çeken husus ise Boratav’ın açıklamalarında yer alır. Boratav, mânici terimini açıklarken onları masalcılara benzetir. Bunların mâni söylemekte usta kişiler olduğunu, kendiliklerinden mâniler düzecek güçte yaratıcılıklarının bulunduğunu ve meydan şairleri ile mâni düzen âşıklar dışında bunların büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu (2014, s. 199) özellikle belirtir.

Mânilere, daha ziyade aşikâr olarak ifade edilemeyen duygu ve düşüncelerin dolaylı anlatımı da denilebilir. Bu dolaylı anlatım özelliği dolayısıyla daha çok kadınlar tarafından icra edildiği görülen mâni söyleme geleneği, Türk kadın yaşamına ait çeşitli kesitlerde ortaya çıkan ve özel bir iletişim işlevi de yüklenen bir üründür. “Mâni tipi iletişim” olarak da isimlendirilebilecek olan bu özelliği sayesinde mâni söylemenin kadın icracılar için çağlar boyunca kendisini ifade etmede bir yöntem olarak seçildiği görülmüştür. Kadınlara erkeğin kapalı toplum kuralları gereği konuşup bir araya gelmeleri belli ortamlarda olabilirdi. Mâniler, çeşitli törenlerde, eğlencelerde, toplantılarda, inanış ve âdetlerin arasında ve mektuplara yazılan rumuzlu mânilerle haberleşme gibi bir işlev de üstlenmiştir (Başgöz, 1986, s. 225). Genç bir kızın evlilik konusundaki eğilimini veya tercihini, evladını askere uğurlayan bir annenin ona olan

özlemine, gelin-kaynana, karı-koca, anne-evlat gibi ikili ilişkilerde yaşanan çeşitli sıkıntıları, zorlu yaşam koşullarında kadın olarak baş ettiği hususları, talihsizliklerini, onu güldüren eğlendiren konuları ve daha pek çok durumu ifade etmek için Türk kadınının en çok kullandığı iletişim yöntemlerinden biri “mâni söyleme geleneği” olmuştur.

Bu araştırmada, daha ziyade Anadolu’dan ve Türklerin yaşadığı çeşitli coğrafyalardan örnek olarak seçilen mânilerin, Türk kadını için ne çeşit bir iletişim işlevi barındırdığı, daha ziyade hangi duygu ve düşünceleri ifade etmede bu türün kullanıldığı incelenmiştir. Bu bağlamda toplum içinde kimi zaman çeşitli kısıtlamalara uğrayan kadınların, sözlü kültüre ait bir ürün olan mâniler yolu ile kurduğu iletişimin ne denli önem arz ettiği değerlendirilmiştir. Araştırmada Türk dünyasının çeşitli bölgelerinden, öncesinde derlenmiş ve kayıt altına alınmış mâni örnekleri, metin analizi yöntemi ile tahlil edilmiştir.

Seçtiğimiz mânilerde kadınların daha ziyade aşağıdaki başlıklarda yer alan konularda kendisini ifade ederken bu türü kullandığı tespit edilmiştir. Bunları:

1. Sevgisini ya da sevdiği kişiye ait düşüncelerini,
2. Üzüntü ve sitemini,
3. Aile ilişkileri üzerine düşüncelerini,
4. Bir isteğini veya düşüncesini
5. Öğütlerini, uyarılarını
6. Hasretini, özlemine
7. Sevdiği kimseyi tarifini
8. İlenme/beddualarını
9. Sosyal konular hakkındaki fikirlerini
10. Yerme ve laf dokundurmalarını ifade etmek için söylenen mâniler, şeklinde tasnif etmek mümkündür.

1. Sevgisini İfade Etme (Sevdiği Kişiye Kendi Düşüncelerini İfade Etme)

Tarih boyunca kadına hep önem veren ve onu yücelten Türk toplumunda kadın, düşüncelerini ve duygularını zamana ve yerine göre değişen şartlar altında ifade etmenin bir yolunu daima bulmuştur. Özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra toplum içerisinde Türk kadınının statüsünde bir kısım değişimler olmuş olsa da kadınlar kendi duygularını ifade ederken dolaylı bir iletişim yöntemi olarak kabul edilen “mâni söyleme geleneği”ni oldukça başarılı bir şekilde kullanmışlardır.

Eşine olan sevgisini ifade eden bir Türk kadınının şu sözleri, onun duygularını ifade ederken ne denli veciz ifadelere başvurduğunun göstergesidir:

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

A gülüm kocam sensin
Soframda mezem sensin
Yerle gök arasında
Kalbimde gezen sensin (Tezel, 1941, s. 78/401).

Kadınlar sevdalık çekmenin sadece güzel ve hoş yanlarını değil zorluğunu da mânilerle ifade etmişlerdir:

Sıra sıra dut ağacı
Geliyor yedi bacı
Hey doktorlar doktorlar
Yok mu sevda ilacı (Uğurlu, 2018, s. 572).

Bu mânide sevda çekmek, dermanı doktorlarda dahi bulunamayan bir duygu olarak anlatılmıştır. Aşağıdaki mânide ise kadın doğrudan sevdalı olduğu erkeğe hitap etmektedir:

Oğlan sen berber misin
Saçımı keser misin
Daha yaşım küçüktür
Dört sene bekler misin (Uğurlu, 2018, s. 561).

Mâni söyleme geleneğinde özellikle genç kız ve erkeklerin karşılıklı olarak söylediği mânilerde birbirlerine olan duygu ve düşüncelerini açık etmelerine sıkça rastlanılmaktadır. “Deyiş (Karşılıklı mâni)” olarak da geçen ve kadın ve erkeğin karşılıklı olarak söylediği mânilerden oluşan bu çeşidinde ise kadınlar ve erkekler aslında mâni yoluyla iletişime geçer ve birbirlerine olan duygu ve düşüncelerini bu yolla iletirler.

Sevdalı olduğu erkeğin mesleğine yönelik sözlerle başlayan yukarıdaki mânide genç kız, asıl söylemek istediğini son iki mısra da dile getirmiştir. Yaşının küçük olduğunu ve onu seven genç adamın bu beraberlik için dört sene beklemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Aşağıdaki mâni ise Kırım Türklerine ait bir örnektir. Burada yârin yolunu gözleyen bir kadının derin duygularını görürüz:

Dam üstünde dam taptım
Çıktım yollarga baktım
Yaren kele deseler
Çifte lampalar yaktım (Yıldız, 2007, s. 197).

Bir diğer mânide ise kadının topluma, diğer bir deyişle “elalem”e karşı kendi duygularını korkusuzca ifade edişinin bir örneği yer alır:

Sıra sıra çarşılar
Yaşar, Ethem karşılar

Ben Etheme varıcan
Ne karışır komşular (Bayar, 2007, s. 357).

Yukarıdaki Bolvadin yöresine ait mânide Türk kadınının sevdiği erkeğe duyduğu aşka sahip çıkışını adeta bir başkaldırı olarak niteleyebileceğimiz ifadeleri ile kendisinden iştiririz.

Rafta vardır on elma
Beşin al beşin alma
Azrail kapıya gelsin
Canım al erim alma (Hasan, 2007, s. 148-149).

Makedonya Türklerince söylenen bu mânide ise adeta Dede Korkut boylarından Deli Dumrul'a bir atıf vardır (Hasan, 2007, s. 148-149). Bu sözler, Deli Dumrul'un kendisi öldüğünde gönlü kimi severse ona varmasını ve malını mülkünü kullanmasını öğütlediği karısının şu sözlerini akla getirir:

Karşı yatan kara dağları senden sonra ben neyerim, yaylar olsam benim mezarım olsun, Altın akçan harcayır olsam, benim kefenim olsun. Tavla tavla şahbaz atın biner olsam, benim tabutum olsun. Eğer ondan sonra birine varırsa o Alayılan olsun, işte Arş tanığ (şahit) olsun, yer tanığ olsun, göp tanığ olsun, kadir Tanrı tanığ olsun: Menim canım sana kurban olsun! (Ergin, 2011, s. 183).

Makedonya Türklerine ait bu mânideki “canım al erim alma” ifadeleri seneler öncesinde Dede Korkut boylarında Anadolu topraklarındaki Türk kadınının eşine olan bağlılığının neredeyse aynı sözlerle ifade edilmiş hâlidir.

2. Üzüntüsünü/Sitemini Dile Getirme

Mâniler sadece mutlu olunan zamanların değil, üzüntü ve keder içindeki zamanların da en öz hâliyle ifade edildiği metinlerdir.

Çiçekler açtı soldu
Benzin sarardı soldu
Sensiz geçen günlerim
Karanlık zindan oldu (İlgün, 2009, s. 24).

Sevgiliden ayrı geçen günlerin karanlık bir zindanda geçen zamana eş tutulduğu bu metin, kadının üzüntüsünü derinden hissetmemizi sağlayan ifadelerle bezenmiştir.

Aşağıdaki mâni ise Romanya Türklerine ait bir örnektir. Burada kadın sevdiği adamın evlilik konusundaki tutumundan şikayetçidir. Evlilikteki gecikmeye dair üzüntüsünü “ömrünün yarısının gitmesi” sözleri ile ifade etmiştir:

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

Portakalın sarısı
Yere düştü yarısı
Alacaksan al beni
Gitti ömrüm yarısı (Önal, 2000, s. 201).

Tatar Türklerine ait bir mâni ise şöyledir:

İr bala tuva anadan	Erkek çocuğu doğmaktadır
At östünde yöérge;	At üstünde gezmeye;
Kız bala tuva biçara	Kız çocuğu doğar biçare
Kaygı-hesret kürérge	Acı, hasret görmeye.
Tusa tusın şul ir bala	Doğarsa doğsun oğlan çocuğu
At östünde uynarga;	At üzerinde oynamak için;
Tumasın la şul kız bala	Aman doğmasın kız çocuğu
Yat karşında yılarga	Eller önünde ağlamak için

(Zaripova Çetin, 2016, s. 1621).

Tatar kadınlarının talihsiz kaderini anlatan mânilerin birçoğu, kızların kendi ağızlarından “Keşke kız çocuğu değil de erkek çocuğu olup doğsaydım!” gibi bir ifadeyle anlatılmaktadır. Neden kız çocuğu erkek çocuğunu mutlu olarak görür? Çünkü erkek çocuğu “at üstünde oynamak”, “dünyayı gezmek” için yaratılmış ve her isteğinde özgür olmuştur. Kız çocuğuna ise hayatı boyunca gözyaşları ve dert ile hasret eşlik etmiştir (Zaripova Çetin, 2016, s. 1621). Kız çocuğu bu hislerini en edebî hâliyle bu mânide dile getirmiştir.

3. Aile İlişkileri Üzerine Düşüncelerini İfade Etme

Toplumun temel unsurlarından biri olan aile, insanın doğar doğmaz üyesi olduğu, katıldığı ilk sosyal yapıdır. Türk aile yapısı incelendiğinde, yapı ve fonksiyonları açısından tarihsel süreç içinde kendine özgü değer ve normlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Örneğin Türk aile yapısı, Batı’daki çekirdek aileden farklıdır. Türk ailesinde evlenmemiş çocuklar hatta kimi zaman aile büyükleri de çekirdek ailenin yapısında yer alır. Türk ailesinde aile üyelerinin hak ve sorumlulukları bellidir. Kadın ve erkek birbirlerini gözeterek kendilerine düşen sorumluluklarını yerine getirirler (Eyce, 2000, s. 224-241). Bu yapının geleneksel formu içerisinde aile dinamiklerinin daha fazla sorumluluk yüklediği birey genellikle kadındır. Kadın “yuvayı dışı kuş yapar” atasözümüzde de belirtildiği üzere aile kurumunda kendisine daha fazla sorumluluklar yüklenen kişidir. Dolayısıyla aile içi ilişkiler çoğunlukla kadının gündelik hayatının önemli bir parçasıdır.

Kadının sosyal hayatında farklı toplumsal rollerde yer aldığı bilinmektedir. O hayatın farklı evrelerinde bulunduğu değişik konumlara

göre yeni isimler alır. Evin kızıdır, ağabeyinin bacısıdır, dedesinin torunudur. Büyür ve sevgili-yavuklu olur. Bu yeni konumla birlikte evlenince gelin, elti, erkek kardeşi evlenince görümce olur. Çocuk sahibi olduğunda ana olur. Çocuklarını evlendirir ve kaynana olur. Tüm bu konumlar, ona aile bireyleri ile kurduğu ilişkilerde kimi zaman çeşitli zorluklar da yaşatır. Aile yapısı içerisinde zaten sorumlulukları daha fazla olan kadın, çekirdek ve geniş aile bireyleriyle erkekten daha fazla iletişim hâlinde olduğundan çoğunlukla daha fazla diyaloga girer ve bu sürekli iletişim hâli daha fazla probleme de neden olabilir.

Bir zamanlar gelin iken sonra kendisi kaynana olmuş bir kadının gelini ile yaşadığı çatışmaları en etkileyici hâli ile mânilerde tespit etmek mümkündür. Örnek olarak;

Bulgur verdim serçeye
Pisler bürük peçeye
Bizim gelin benziyor
Dağda uyuz keçiyeye (Gülbeyaz, 1998, s. 63).

Gözleri patlak gelin
Boğazı hırtlak gelin
Seni mezar kaçkını
Suratsız hortlak gelin (Gülbeyaz, 1998, s. 67).

Aynı şekilde gelinlerin de kaynanaları hakkındaki düşüncelerini mânilerle iletildiğini görmek mümkündür.

Yağmur yağar yerlere
Su bulanır yerlere
Allah nasip etmesin
Kaynanalı yerlere (Gülbeyaz, 1998, s. 64).

Ele aldım makası
Açtım gömlek yakası
Kaynanam ara bozar
Dünyaya kör bakası (Gülbeyaz, 1998, s. 66).

Bahsi geçen mâniler, kadının gelin-kaynana ilişkilerindeki duygularını ifadeye örnek olarak gösterilebilir.

Azerbaycan mânilerinden biri olan aşağıdaki mânide ise aile kavramına ve bu ailenin yapı taşı olan anneye, annelerin çocuklarına olan düşkünlüklerine vurgu yer almaktadır.

Ay doğub batarmola,
Ülkere çatarmola?
Ana baladan ayrı,

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

Dincelip yatarmola? (Karaağaç & Açıköz, 1998, s. 22).

4. Bir İsteğini veya Düşüncesini Dile Getirme

Kadınlar için kimi zaman bir isteğini doğrudan dile getirmektense bir kilime motif olarak işlemek daha kolay gelmiştir. Mâniler ise bu istekleri sözle ifade etmelerini sağlarken bunu dolaylı yoldan yapmalarını temin ettiği için kadınlar arasında sıklıkla başvurulan bir ifade yöntemi olmuştur.

Evlenmek istemediği bir adam olduğunda;

Evimizin önü fırın

Durun yengeler durun

Benden size fayda yok

Oğlunuza kız bulun (Yolcu, 2011, s. 303)

demiş, evlenmek istediği bir erkek olduğunda ise bunu şöyle ifade etmiştir:

Sarı üzüm salkımı

Benim yârim saklı mı

Ver baba sevdiğime

Kaybedeceğim aklımı (Uğurlu, 2018, s. 570).

Kadın kimi zaman da evlenmek isteyeceği erkekte bulunmasını istediği özellikleri de mâniler aracılığıyla dile getirir:

Dümbüldeğimi çalamam

Ben kolumu yoramam

Ben bir anne kızıyım

Ben çiftçiye yaramam (Uğurlu, 2018, s. 496).

Şu dereler in gibi

Tabakası gün gibi

İstemiyorum zengini

Arıyorum dengimi (Hasanova, 2007, s. 328).

5. Öğüt Verme, Uyarma

Öğüt amacıyla oğlana, kıza, geline, çocuklara akıl vermek; onları kötülöklere karşı uyarmak amacıyla mâni söylenir. Acı olaylardan ders, işin iyi yapılması, büyüğe saygı, uyarma, kırgınlığın son bulması, boşboğazlık vb. konularda da söylenebilir. Kimi zaman ise toplantı anında veya törenlerde yanlış davranışta bulunanları uyarmak ya da doğru olanı anlatmak için söylenir. Mâniler örf, adet ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlaması yönüyle işlevseldir. Bu tür mânilere “uyarıcı mâni” adı verilir (Artun, 2007, s. 27).

Balıkesir yöresinden derlenen bir mânide kadın sevgiliye sigara içmeyip düğün parası kazanması gerektiği mesajını uyarıcı bir mâni niteliği taşıyan mânisindeki şu sözlerle ifade eder:

Sizin evle bizim ev
On adımdır arası
İçme yârim sigara
Topla düğün parası (Yolcu, 2011, s. 280).

Gönül kırmanın “Kâbe’yi yıkmakla bir” tutulduğu toplumumuzda ve İslam dininde, insanların kalbini kırmamaya ve incitmemeye dikkat edilmesi gerektiği sürekli öğütlenmiştir. Bu öğütleri vermenin en etkileyici ve şiirsel yollarından birisi de mâniler olduğu için, Türk dünyasında bu konu üzerine teşekkül eden pek çok mâniye rastlamak mümkündür. Bu hususla ilgili mânilerden birisi şöyledir:

Şu çeşmeye bak, güzel
Su içecek tası yok
Kırma insan kalbini
Yapacak ustası yok (Kınalıbaş, 2012, s. 132).

6. Hasretini/Özlemine Dile Getirme

Kadın toplumsal yapı içerisinde konumu itibari ile kimi zaman sevgili olup yarenine, gelin olup anne babasına, anne olup askere, gurbete uğurladığı evladına, kimi zaman da bir başkasına özlem duymuştur. Mânilerde de gurbete veya askere giden eşe-sevgiliye duyulan bu hasret sıkça dile getirilmiştir. Askerlik yükümlülüğünün getirdiği ayrılığa düzülen bir mâni şöyledir:

Kara koyun kuzulu
Alnım kara yazılı
Yolla devlet yârimi
Kaldım körpe kuzulu (Yolcu, 2011, s. 274).

Başka bir nedenle sevdiğinden bir yıl ayrı kalan kadının duygularını anlatan mâni ise şu şekildedir:

Dağlar duman oldu gel
Gönlüm düşman oldu gel
İki gün vade verdim
Bir yıl tamam oldu gel (Gülbeyaz, 1998, s. 38).

7. Sevdiği Kimseyi Tarif Etme

Türk dünyasında kadın sevdiği kimseyi anlatırken daha dolaylı bir iletişim yöntemi olan mâniyi araç olarak kullanmıştır. Mâniler ile sevdiği kimseyi tarif yoluna başvurmuştur. Bu tarif sırasında kimi zaman fiziksel

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

özellikler tasvir edilirken kimi zaman da sevilen kişinin güzel veya kötü huylarından ve alışkanlıklarından bahsedilmiştir.

Sevdiği gencin içki içme huyunu bildiğini, ona bir mâni ile anlatan kadının sözlerinden oluşan mâninin dizeleri şöyledir:

Kolundaki saate
Durmuş diyolarl yârim
Seni sordum öğrendim
Sarhoş diyolarl yârim (Gülbeyaz, 1998, s. 41).

Çekmecem çektir oğlan
Sözüm gerçektir oğlan
Bastığın topraklarda
Elvan çiçektir oğlan (Gülbeyaz, 1998, s. 54).

Sevdiği oğlanın bastığı toprakların renk renk çiçekleneceğini söyleyen bu kadının ise hissettiği derin duyguların en veciz hâli ile mânide dile geldiği görülmektedir.

Bir Kıbrıs mânisinde ise sevdiğinin ismini açık eden bir kadının cümleleri şöyledir:

Leymon dizdim irafa
Megdub yazdım Baf'a
Benim bir sevdiğim var
Adı güzel Musdafa (Öger, 2005, s. 9).

8. İlenme, Beddua İfade Etme

Türk kültür tarihinde önemli bir yeri olan bedduaların, diğer adıyla kargışların pek çok tanımı yapılmıştır. Bunlardan en kapsamlı olanlarından birine göre kargışları/bedduaları şöyle tanımlamak mümkündür:

Kargışlar, bir kısmı manzum olmakla birlikte çoğunluğu manzum ya da manzum-mensur karışık olan, günümüzde bir-iki cümleden oluşan örnekleri daha yaygın tanınsa da Türk kültür tarihinde daha uzun ve çeşitlilikteki örnekleri de bulunan, her türlü konuda söylenmesi mümkün olmakla birlikte ağırlıklı olarak kişinin kendisi ya da bir başkası için bu dünyada hastalık, fenalık, kötü son, lanet vb. ile ölümünden sonra ile huzursuzluk ve azap vb. dilemesini konu edinen, çoğunlukla kutsal bir aracı ile gerçekleşmesi istenilen, başta örtmece sözler, benzetmeler ve tekrarlar olmak üzere çeşitli stilistik araçların kullanılmasıyla oluşturulmuş estetik bir sözel dokuya sahip olan, çeşitli tören, uygulama ve özel durumların yanında özellikle günlük konuşmalarda, edebî gelenek ve türler içerisinde kullanılan, sözün

kutsal ve/veya büyüü olduğuna inanılan etkisi aracılığıyla çeşitli doğaüstü güçleri harekete geçirerek istenilen sonuçların alınması düşünceyle oluşturulan, başta korunma ve güvenlik, sosyolojik ve psikolojik açıdan kontrol ve rahatlama vb. işlevleri yerine getiren, kötü dilek niteliğindeki sözlerdir (Keskin, 2020, s. 43-44).

Haksızlığa uğramış, zarar görmüş insan, içinde uyanan isyan ve hiddeti susturmak için beddualara başvurur; beddua ederek rahatlar. İnanan insan nasıl dua edip dileklerinin kabul olacağını bilirse, beddua aracılığıyla kendisine haksızlık edenin zarar göreceğini de bilir. Dolayısıyla beddua ederek kendisini rahatlatır. Dualar gibi beddualar da mânilerimizde sıkça geçer. Kimi zaman gelin kaynana arasında, kimi zaman sevgililer arasında söylenen mânilerde beddualara başvurulduğu görülmüştür.

Balikesir yolları
Paket taştan kaldırım
Başka yâr sever isen
Çarpsın seni yıldırım (Yolcu, 2011, s. 343).

Kadın, sevdiği adamın gönlünü bir başkasına kaptırma ihtimali düşünce üzerine söylediği bu mânide, eğer böyle bir durum söz konusu olursa başkasını sevecek olan sevdiğini yıldırım çarpmasını dilemiştir.

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Evlat yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (Yardımcı, 2005, s. 14).

Bu mânide ise sevdiği ile arasına giren kimseler kadının bedduasından nasiplerini almıştır. Kadının böyle kimselerin “evlat sahibi olamama” gibi ağır bir durumla karşılaşmalarını temenni ettiği bu mâni, beddua içerikli mânilere güzel bir örnektir.

Sürüne
Çünkü çoban değilsin
Arkandaki sürü ne
Ben bir körpe kuzuym
Al kat beni sürüne
Beni böyle yandıran
Yüz üstüne sürüne (Gülbeyaz, 1998, s. 26).

Yukarıdaki kesik mâni dediğimiz türe örnek olan mânide ise kadının kendisini zor durumda bırakan kimseye ilendiği cümleler yer almaktadır.

Sonuç olarak, sanatsal bir iletişim biçimi olan mânide, temel karakteristiği kötü dilek içermek olan bedduaların estetik bir biçimde ifade edildiğini söylemek mümkündür. Bu estetize edilmiş bir anlamda, muhatabı

olmayanlar açısından kargışı (bedduaları) masumlaştırmakta ve genel kabul görmesine vesile olmaktadır (Çevik, 2015, s. 20).

9. Sosyal Konular Hakkında Fikrini İfade Etme

Mânilerde gündelik hayata ve sosyal konulara dair pek çok düşünceye yer verildiği tespit edilmiştir. Örneğin dul bir adamla genç bir kızın evliliği konusunda söylenen şu cümleler;

Gara goyun terlidir
Gavurması derlidir
Dul gişiye varan kız
Olmaz ama dertlidir (Gülbeyaz, 1998, s. 38)

kadının böyle bir evlilik hakkındaki düşüncelerinin olumsuzluğunu açıkça belirtmektedir.

Türk dünyasında Uygur, Özbek, Türkmen, Tatar, Kırgız ve Kazaklarda farklı isimlerle karşımıza çıkan ve düğünlerde genellikle damadın ve gelinin arkadaşları veya kadınlar tarafından söylenen “yar-yar” koşakları olarak da adlandırılan ve çoğunlukla mâni şekliyle icra edilen türküler bulunmaktadır. Bu mâniler, Uygur düğünlerinde gelinin baba evinden alınıp damadın evine götürülmesi sırasında damadın ve gelinin arkadaşları tarafından söylenir, Özbek ve Türkmen düğünlerinde ise kadınlar tarafından söylenir. Bu türkülerde gelinin anne babası övülür, gelin avutulur ve ona öğütler verilir, mutlu olması dilenir. Ayrıca kızından ayrılmak zorunda kalan anne babaların üzüntüsü, evlenemeyen delikanlıların dert ve hasreti de bu koşaklarda dile getirilir. (İnayet, 2013, s. 25-27). Uygur “yar-yar”larından birindeki mânilerde evlilik hakkındaki düşünceler, gelinin arkadaşları tarafından şu sözlerle dile getirilir:

Yığlıma qiz, yığlıma, Toyuñ boldi, yar-yar. Altun güllük köşige, Öyüñ boldı, yar-yar. (İnayet, 2013, s. 28).	Ağlama kız, ağlama, Düğünün oldu, yâr yâr. Altın çiçekli cibinlik, Evin oldu, yâr yâr
--	--

Güzellik denen özelliğin takılan mücevheratla kazanılamayacağını ifade eden şu cümleler de oldukça vecizdir:

Su gelir akmayınan
Ne gelir bakmayınan
Çirkinler güzel olmaz
Sar' altın takmayınan (Uğurlu, 2018, s. 573).

Okumanın önemi üzerine söylenen aşağıdaki mısralar da kadınların bu konuya verdiği önemi belirtmesi açısından mühimdir:

Kara kara kazanlar
Okuyanlar yazanlar
Dünya güzel bir kitap
Okumayan az anlar (Bayar, 2007, s. 356).

10. Yerme veya Laf Dokundurma

Türk kadını hayatı boyunca kendisini sözle savunmanın, aksak gördüğü yönleri sözle yermenin en güzel örneklerini mâni aracılığı ile göstermiştir.

Ulaşmak istediği sevgiliden haber gelmemesini, sevdiğinin bir selam dahi göndermemesini şöyle eleştirmiştir:

Dağlarda geyik misin
Dallarda erik misin
Bir selamın gelmiyor
Hünkardan büyük müsün (Önal, 2007, s. 387).

Ayrıca kötü bir huy olan çapkınlığı sert sözlerle eleştiren mâniler de vardır. Aşağıdaki mâni de bunun güzel bir örneğidir:

Bahçede iğde midir
Dalları yerde midir
Her gördüğünü seversin
Sendeki mide midir (Kınalıbaş, 2012, s. 111).

Sonuç

İnsanın duygularını, düşüncelerini, görüşlerini karşısındakilere aktarmasını ve kendisini ifade edebilmesini sağlayan iletişim, kimi zaman doğrudan gerçekleştirilememektedir. Sözlü iletişim dediğimiz yöntemde insanlar karşı tarafa kendi düşüncelerini konuşma yoluyla aktarırken kimi zaman dolaylı bir aktarım yöntemi tercih etmek zorunda kalmış ve bunun estetik yöntemi olan edebî ürünlere başvurmuşlardır. Özellikle kadınlar, tüm dünyada olduğu gibi toplumumuzda da dönem dönem uğradığı baskı ve kamusal alanın dışında tutularak daha az iletişim içerisinde olmanın çözümünü, sözlü kültür ürünleri aracılığıyla kendisini ifade etmekte bulmuştur. Bu noktada çalışmamız, özellikle kadınlar tarafından daha çok icra edildiği bilinen mâni nazım şekline ve bu yolla kurulan iletişime odaklanmıştır.

Mânilerin; duyguların söylenmesi, insanları eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf ve gelenek aktarımının sağlanması, kültürün sözlü yolla

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

aktarılması dışında, duyguları dışa vurma ve bir iletişim aracı vazifesi görmesi dolayısıyla da oldukça işlevsel olduğu görülmüştür. Mâni söyleme geleneğinin etkin taşıyıcıları ve yeni nesillere aktarıcısı ise kadınlardır. Dolayısıyla mâniler içeriğinde kadına, onun gündelik yaşantısına, duygu ve düşünce dünyasına ait pek çok konuyu barındırır.

Kadınlara kimi zaman çevresi ile bu yolla iletişim kurmuş, kendisini en açık haliyle mâniler aracılığı ile ifade etmiştir. Kadınların duygu ve düşüncelerinin en yalın ve öz hâli ile ifadesi olan mâniler incelenirken batıdan doğuya Türk dünyasının hemen her köşesinde ortak motiflere rastlanılmış ve bu geleneğin tüm Türk dünyasının ortak kültür hazinesi olduğu bir kez daha görülmüştür. Türk kadını tüm dünyada kendisini aynı söz ve düşünce kalıpları ile mâniler üzerinden ifade etmiştir.

Türk kadınının kendisine bir iletişim yöntemi olarak seçtiği mânilerle Türk dünyasında; kimi zaman sevdiğine karşı duygularını, kendisinden küçüklere olan uyarılarını-öğütlerini, kimi zaman toplumsal konularla ilgili duygu ve düşüncelerini, üzüntülerini, ilençlerini (beddualarını), hasretini, kederini aktardığı ve çevresi ile bu halk edebiyatı ürünü sayesinde iletişime geçtiği tespit edilmiştir.

Neticede 21. yüzyılın gelişen teknolojisi ile birlikte neredeyse kaybolmaya yüz tutan "Mâni söyleme geleneği"nin, Türk dünyasına ait yaşantıda yüzlerce yıl var olmuş ve bugün varlığını eskiye nazaran az da olsa devam ettiren bir gelenek olarak, kadın çalışmaları için önemli bir başvuru kaynağı olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Artun, E. (2007). Türk Halk Kültüründe Mâni Söyleme Geleneği, Mânilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 21-31). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- Başgöz, İ. (1986). Manilerimizin Başlıca Temleri. İçinde Folklor Yazıları (ss. 230-241), İstanbul: Adam.
- Bayar, M. (2007). Bolvadin Mânileri. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 355-358). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- Boratav, P. N. (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: BilgeSu.

- Çalışır, G., Uncu, G. (2018). Sözlü Kültürün Sözlü İletişimle Harmonisi: Şahmeran. *İNİF-E Dergi*, 3(2), 9-24.
- Çevik, M. (2015). Bedduanın Estetik İfadesi: Mânilerde Kargışlar. *Türkbilig*, (30), 1-21.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Pozitif.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eyce, B. (2000). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Geçikli, F. (2013). *Halkla İlişkiler ve İletişim*. İstanbul: Beta.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gülbeyaz, K. (1998). *Tokat Merkez Köyleri Mânilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hasan, H. (2007). Makedonya Türklerince Söylenen Mânilerin Belli Başlı Konuları. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 144-149). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- Hasanova, N. (2007). Mânilerde Türk Kadınının Yaşamı. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 325-333). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- İlgün, F. B. (2009). *Türk Mânilerinde Anne ve Evlat İlişkisi Üzerine İncelemeler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İnayet, A. (2013). Uygur “Yar-Yar” Ve “Öleñ” Koşakları Üzerine. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 25-35.
- Kaplan, H. (2023). *Kadın Âşıklar*. Ankara: Nobel.
- Karaağaç, G., Açıkgöz, H. (1998). *Azerbaycan Bayatları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Keskin, A. (2020). *Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Keskin Vural, İ. (2012). İletişim Süreci. İçinde H.İ. Gürcan (Ed.), *Medya ve İletişim* (ss. 2-15). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Kınalıbaş, M. (2012). *Kütahya Mânileri Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Köksel, B. (2012). *20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar*. Ankara: Akçağ.
- Köprülü, M. F. (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis.
- Oskay, Ü. (2011). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der.
- Öger, A. (2005). Kıbrıs Türk Mânileri. İçinde İ. Bozkurt, A. Nesim, Ş. Öznur (Haz.), KIBATEK-YDÜ XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni Bildiriler (ss. 7-11), 23-28 Ekim 2005, Kıbrıs: Yakın Doğu Üniversitesi.
- Önal, M. N. (2000). Dobruca Romanya Türklerinin Mânileri ve Mâni İncelemeleri. İçinde 4. Uluslararası Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumu, (09-14 Mayıs 2000) (ss. 169-206), Struga (Makedonya).
- Önal, M. N. (2007). Muğla Mânilerinde Günlük Yaşam. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 369-388). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- Tezel, N. (1941). *Bilmeceler ve Mâniler*. Ankara: Yeni Cezaevi.
- Uğurlu, M. (2018). *Adana Mâni Söyleme Geleneği ve Adana'da Söylenen Mâniler (Derleme/İnceleme)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.
- Yardımcı, M. (Erişim: 05.08.2024). Batı Trakya Türkleri Halk Edebiyatı ve Türk Dünyası Folkloruna Mukayeseli Bir Bakış. I. Uluslararası Batı Trakya Türkleri Araştırmaları Kongresi 2005, Münih/Almanya https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/yardimci_trakya.pdf
- Yıldız, N. (2007). Kırım Tatar Türklerinin Mane, Çın ve Beyitleri. İçinde Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri (ss. 194-212). İzmir: Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği.
- Yolcu, M. A. (2011). *Balıkesir'den Derlenen Mâniler Üzerinde Bir Araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Zaripova Çetin, Ç. (2016). Kazan Tatar Mânilerinde Kadınların Talihsiz Kaderi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, (57), 1619-1636.

Андатпа: Анонимді түрік халық поэзиясының ең кіші өлең үлгісі ретінде қабылданған мани, тарих бойында тек Анадолы өңірінде ғана емес, сонымен бірге Анадолының сыртындағы түркі географиясында да кеңінен қолданылып келген. Манилар халық мәдениетіне тиесілі басқа да өнімдер сияқты, түркі халқының өмірі, құндылықтары, дүниетанымы туралы көптеген ақпараттарды қамтиды. Көбінесе әйелдер тарапынан орындалатыны байқалатын мани айту дәстүрі, түрік әйелінің өміріндегі әртүрлі көріністерде пайда болып, арнайы байланыс құралы ретінде қолданылатын шығарма. «Мани түріндегі байланыс» деп аталатын бұл ерекшелігі арқылы әйел орындаушылар ғасырлар бойы өз ойын білдіру тәсілі ретінде таңдағаны көрінеді. Бұл зерттеуде, түрік географиясының әртүрлі аймақтарынан таңдап алынған манилердің түрік әйелі үшін қандай байланыс қызметін атқаратыны, көбінесе қандай сезімдер мен ойларды білдіруде осы түрдің қолданылғаны талданған. Жас қыздың некеге қатысты көзқарасын немесе таңдауын, баласын әскерге аттандырған ананың сағынышын, келін-ене, әйел-ер арасында туындайтын түрлі қиындықтарды, ауыр өмір жағдайларында әйел ретінде жеңген мәселелерді, сәтсіздіктерін, оны күлдіретін, көңілін көтеретін жағдайларды және тағы да басқа көптеген мәселелерді білдіру үшін түрік әйелінің ең көп қолданатын байланыс әдісі «мани айту дәстүрі» болғаны анықталды. Осы тұрғыда қоғам ішінде кейде әртүрлі шектеулерге ұшырайтын әйелдердің, ауызша мәдениетке тән мани арқылы құратын байланысы халық әдебиетінің функционалдығын да көрсетеді.

Кілт сөздер: Мәдениет, Байланыс, Мани, Әйел, Білдіру тәсілі

(Памук Нұрдан ГУМУШТЕПЕ. ТАРИХИ ҮДЕРІСТЕГІ ТҮРІК ӘЙЕЛДЕРІНЕ АРНАЛҒАН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ӘДІСІ: «МАНИ АЙТУ ДӘСТҮРІ»)

Аннотация: Мани, признанное самой малой формой стихотворного выражения в анонимной тюркской народной поэзии, использовалось на протяжении истории как в Анатолии, так и за её пределами – в регионах с тюркским населением. Мани, как и другие элементы народной культуры, содержит информацию о жизни, ценностях и мировосприятии тюркского народа. Традиция исполнения мани, преимущественно наблюдаемая среди женщин, представляет собой жанр устного народного творчества, который возникает в различных аспектах жизни тюркской женщины и выполняет особую коммуникативную функцию. Эта особенность, которую также можно назвать "коммуникацией в жанре мани", была выбрана

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK KADINI İÇİN BİR İLETİŞİM YÖNTEMİ: "MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ"

женщинами-исполнительницами как способ самовыражения на протяжении веков. В данном исследовании рассматривается коммуникационная функция мани среди тюркских женщин на основе примеров, взятых из различных регионов тюркского мира, а также в каких случаях этот жанр используется для выражения определённых эмоций и мыслей. Неоспорим тот факт, что традиция исполнения мани является наиболее используемым способом коммуникации тюркскими женщинами для выражения широкого спектра ситуаций. Примером могут послужить предпочтения молодой девушки относительно брака, тоска матери по сыну, отправленному на военную службу, различные трудности в отношениях между невесткой и свекровью или мужем и женой, проблемы, с которыми сталкиваются женщины в сложных жизненных условиях, их несчастья, а также темы, которые развлекают и радуют их. В этой связи очевидно, что коммуникация, выстраиваемая женщинами-исполнительницами, посредством такого жанра фольклора как мани, периодически сталкивающихся с различными ограничениями в обществе, демонстрирует функциональность произведений народной литературы.

Ключевые слова: Культура, Коммуникация, Мани, Женщина, Способ выражения

**(Памук Нурдан ГÜМÜŞТЕПЕ. СПОСОБ
КОММУНИКАЦИИ ТЮРКСКИХ ЖЕНЩИН В
ИСТОРИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ: «ТРАДИЦИЯ
РАССКАЗЫВАТЬ МАНИ»)**

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Pamuk Nurdan GÜMÜŞTEPE (%100)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.
